

Комунальна науково-методична установа
«Володимирецький районний методичний кабінет»
Біленська загальноосвітня школа I – III ступенів

Блищик

Галина

Адамівна

Вивчення історії рідного краю шляхом проведення краєзнавчої роботи в школі (з досвіду роботи)

Біле - 2014

Блищик

Галина

Адамівна

Комунальна науково-методична установа

«Володимирецький районний методичний кабінет»

Біленська загальноосвітня школа I – III ступенів

**Вивчення історії рідного краю
шляхом проведення
краєзнавчої роботи в школі
(з досвіду роботи)**

Біле – 2014

Історія. Вивчення історії рідного краю шляхом проведення краєзнавчої роботи в школі. (З досвіду роботи).

Автор: Блищик Г. А., вчитель суспільних предметів Біленської ЗОШ I – III ст.

Рекомендовано методичною радою Біленської ЗОШ I –III ст.

(протокол № _____ від _____ р.)

Рецензент: Малюк Ж. С., методист управління освіти, молоді та спорту
Володимирецької районної державної адміністрації

У посібнику розкрито роль та значення краєзнавчої роботи в школі. Блищик Галина Адамівна поділилася досвідом вивчення історії рідного краю шляхом проведення краєзнавчої роботи . Висвітлено принципи організації краєзнавчої роботи. Проаналізовано основні види краєзнавчої діяльності.

Посібник рекомендований вчителям історії та керівникам музеїв у загальноосвітніх навчальних закладах.

Зміст

Вступ	4
1. Значення краєзнавчої роботи в школі.....	5
2. Шкільний музей	7
3. Проектна технологія під час проведення краєзнавчої роботи	25
4. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії	46
5. Використання ІКТ у процесі краєзнавчої роботи	51
Список використаної літератури	54

Вступ

Важливість і значення краєзнавчої роботи важко переоцінити. Краєзнавство має великі виховні можливості, розширює і поглиблює пізнання, сприяє розумовому розвитку, збагачує спілкування. Закладає основи навичок, необхідних у повсякденному житті.

Шкільне краєзнавство передбачає безпосередню участь у пошуково-дослідницькій діяльності як учнів так і самого вчителя.

Підготовка вчителя до краєзнавчої роботи включає теоретичну і методичну підготовку. Теоретична підготовка складається з вивчення матеріалів, письмових і усних джерел. Методична підготовка передбачає оволодіння вчителем дослідницького методу, а також методику навчання учнів елементів дослідницької роботи.

У посібнику розкрито роль та значення краєзнавчої роботи в школі. Висвітлено принципи організації краєзнавчої роботи. Проаналізовано основні види краєзнавчої діяльності.

Актуальність проблеми полягає в тому, що успішні результати шкільної краєзнавчої роботи великою мірою залежать саме від того, як учитель сам розуміє цю роботу і чи зможе він зацікавити нею своїх вихованців. Різноманітна і неформальна краєзнавча діяльність може перетворити достатньо рутинний навчально-виховний процес на творчу потребу, зробити урок, похід чи екскурсію цікавими і привабливими.

Слід зазначити, що внаслідок проведення краєзнавчої роботи у школі розвивається пізнавальна діяльність учнів, поглиблюються їхні знання з історії, географії, біології. Вона сприяє духовному збагаченню учнівської молоді, вихованню справжніх патріотів, які люблять, знають, шанують та збагачують скарбницю нашої історії. Досвід має практичне спрямування, показує різноманітні форми і методи краєзнавчої роботи, кличе до пошуку, пізнання, відкриттів. Всім, кому не

байдужа історія рідного краю, обов'язково звернеться до минулого свого краю, торкнеться тих народних джерел, які стануть близькими і дорогими.

Значення краєзнавчої роботи

Шкільне історичне краєзнавство – один з найважливіших засобів зв'язку навчання і виховання дітей. Використання місцевих матеріалів у процесі поглиблення знань учнів з історії допомагає їм зрозуміти загальні закономірності суспільного розвитку. Збудити інтерес до розширення знань, привчити до самостійної творчості.

Отже, шкільне краєзнавство виконує двоєдине завдання: по перше, сприяє всебічному вивченню історії рідного краю; по друге, допомагає використати історико-краєзнавчий матеріал в навчально – виховному процесі.

Історичне краєзнавство займається вивченням історії. Цілеспрямоване вивчення історії рідного краю як невід'ємної частини історії країни, допомагає вчителю пов'язувати навчання з життям, виховувати на прикладі життя батьків, славних земляків - героїв війни і праці, готувати молодь до трудової діяльності, готовності захищати Батьківщину.

Сучасною програмою виховання передбачається залучення учнів до різних форм творчої суспільно-корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, спортивної, пропагандистської, ігрової, культурної, що організовуються у години дозвілля.

Хоч як би добре не проводили традиційний урок, які б інноваційні та інтерактивні методи не використовували, тільки на класних заняттях не можна здійснити всіх навчальних і виховних завдань. На мою думку, краєзнавча робота сприяє розширенню загальноосвітнього кругозору учнів, підвищує інтерес до історії рідного краю, сприяє активізації

пізнавальної діяльності школярів, розвиває їх творчу ініціативу, знайомить з найбільш доступними прийомами досліджень. Вона є невід'ємною складовою виховання, поєднує різні напрямки пізнавальної діяльності і відіграє одну з основних ролей у вихованні інноваційної особистості.

У процесі пізнання історії рідного краю, витоків національної культури, вивчення свого родоводу, історичних і культурних надбань предків в учнів виховується почуття дбайливого ставлення та поваги до історії краю, формується світогляд, удосконалюються навички дослідницької роботи, з'являється досвід роботи над проектами.

Сьогодні, коли перед вчителем стоїть завдання виховання інноваційної творчої особистості, яка зуміє пристосуватися до соціальних умов, які постійно змінюються, яка буде зорієнтована на соціальну активність та відповідальність, на національну свідомість, патріотизм, на любов та дбайливе ставлення до природи, активне залучення учнів до краєзнавчої роботи актуальне, бо сприяє ефективній реалізації основних орієнтирів виховання.

Краєзнавча робота учнів – важлива частина шкільної освіти. Вивчаючи історію рідного краю, вони починають пишатися своєю маленькою батьківщиною, прагнуть дізнатися більше про її історію, глибше розуміють значення бойових і трудових справ, беруть приклад з видатних земляків. І, звичайно, діти, для яких небайдужа історія предків, виростуть патріотами, відповідальними не тільки за своє життя, а за рідну землю, за те, яка вона дістанеться у спадок майбутнім поколінням.

Краєзнавча робота також допомагає дітям глибше розуміти події сучасного життя. Подорожуючи ріднокраєм, учні глибше зрозуміють минуле свого рідного села, і партизанський рух, і боротьбу з фашистськими загарбниками, і трагічні події Афганської війни та Чорнобильської катастрофи. Краєзнавча робота, утілена в конкретні справи, вливається в різноманітні форми і спрямовується до єдиної мети – якнайповніше вивчити минуле і сучасне рідного краю, зберегти краєзнавчі

матеріали для нащадків. Людина, якій є чим пишатися, яка знає свій родовід, свою історію, своє коріння, буде будувати своє життя свідомо, розуміючи відповідальність не тільки перед нащадками, а й перед тими, хто жив до нас.

Краєзнавство всебічно розвиває світогляд учнів, прищеплює їм дослідницькі навички. Завдяки краєзнавчим спостереженням відбувається активне засвоєння учнями навчального матеріалу і набуття ними навичок, необхідних у житті. Стрижнем краєзнавчої роботи учнівської молоді є прагнення молоді зберегти і примножити звичаї, традиції і обряди українського народу. Краєзнавчі матеріали, віднайдені юними краєзнавцями, знаходять своє місце в шкільних музеях, які є центрами виховної роботи у школі.

Використання краєзнавчого матеріалу на шкільному святі
«Осінній ярмарок»

Шкільний музей.

Центром історико – краєзнавчої роботи в школі є музей, який сприяє поліпшенню знань учнів з історії, розширенню і поглибленню всіх форм навчальної і позакласної роботи. Музей повинен бути постійною творчою лабораторією всього шкільного колективу, робота

якого будується на основі цілеспрямованості та ініціативи вчителів і учнів.

Головне завдання ентузіастів-краєзнавців - постійне поповнення, оновлення та вдосконалення експозицій музею. Зміни в природі та житті людей є невичерпним джерелом поповнення експозицій новими матеріалами. Лише за таких умов можна вважати, що в школі музей успішно виконує покладену на нього навчально-виховну роль.

У пошуково-дослідницькій роботі вчителів та їх вихованців меж немає. При цьому пошук матеріалів, повинен проводитися планомірно, постійно і цілеспрямовано. Розповіді про експонати музею на засіданнях краєзнавчого гуртка, використання його матеріалів на уроках історії та з інших шкільних дисциплін помітно підвищує інтерес учнів до краєзнавчої роботи. Збирання матеріалу, що стосується краю, проводиться не тільки членами краєзнавчого гуртка (товариства), а й багатьма учнями інших гуртків, а також батьками.

Загальновідома істина – без знання минулого немає майбуття. Давні мудреці говорили: «Оглядаючись в минуле – зніми капелюха, заглядаючи в майбутнє – засукай рукава». Виховувати в молоді бажання вивчати історію, знати минуле свого краю, досліджувати, знаходити, відкривати - цікава і корисна робота для юних краєзнавців. А допитливих, невтомних дітей, справжніх краєзнавців у Біленській школі немало.

Створюючи музей, учні школи разом з вчителем діяли за розробленим планом радою музею. Спочатку ми опрацювали першоджерела та літературу за тематикою музею, склали план збиральницької роботи. Далі були збиральницькі експедиції, виготовлення допоміжного матеріалу, фото та ксерокопій, документів, спогадів, народознавчого матеріалу, вивчення зібраного матеріалу, фіксація інформації про нього, облік та фактичне збереження. Були підготовлені виставки народної вишивки, зразків посуду кінця XIX - початку XX ст., предметів народного побуту, одягу, стенди з фото за періодами, в музей була передана ціла колекція нагород жителя села Біле, ветерана війни

Лосінця Василя Івановича, серед яких є три ордени. Учні школи зібрали чимало інформації і з історії школи.

В музеї постійно ведеться пошукова робота, вивчаються зібрані матеріали, удосконалюються експозиції, організовуються виставки та різноманітні заходи. Збір експонатів здійснюється в процесі походів по рідному краю, спостережень за природою, зустрічей із старожилами, екскурсій та подорожей, що дають змогу зібрати чимало оригінальних речей, зробити записи спогадів.

Найбільше цікавих і потрібних для музею матеріалів збирається під час активних форм пошукової роботи: екседицій, походів, екскурсій. Так, комплексна краєзнавча експедиція дає можливість одночасно вивчати край в усіх проявах життя, його природи і населення. Участь у роботі експедиції сприяє пробудженню в учнів інтересу до спостережень, виховує вміння жити і працювати в колективі. Особливу увагу під час експедицій потрібно звернути на розвиток в учнів спостережливості, уваги. Уміти спостерігати – означає вникати в суть подій, явищ, вчитись бачити нове, істотне. Тому що спостереження – це активна, організована діяльність, що вимагає теоретичної підготовки, вміння планувати свої дії, робити самостійні висновки.

Неможливо переоцінити значимість пошукової роботи для наших учнів – адже це шлях до самопізнання, осмислення свого родоводу, своєї приналежності до славетних земляків. З якою цікавістю і подивом діти впізнають на стареньких фото своїх рідних чи знайомих їм людей, записують, що розповідала бабуся про народні свята чи про те, як колись відпочивала молодь, які свята шанували, як працювали, як пережили війну чи відбудовували зруйноване село, як дбали про благоустрій і розвиток рідного села. На наших робочих засіданнях діти виступають журналістами, дослідниками, науковцями. Вони пишуть історію, вони розуміють, що це складна робота, але це їх земля, їх маленька Батьківщина, це джерело їх зростання і поваги до свого народу, до держави, до нації.

області України на тимчасові заробітки. У сільському господарстві довгий час використовували воли.

Але з давніх часів і до наших днів наші односельчани власною працею творили власну історію.

Великий, неосяжний і безсмертний скарб культури нашого народу.

Староукраїнські ремесла увійшли в побут наших односельчан – предків. Речі, які нам вдалося зібрати до музею свідчать про те, що творча скарбниця нашого народу багата і різноманітна.

Перед вами знаходяться дерев'яні речі: гребінь, потись, потак, мотовило, веретена, які засвідчують про те, що в селі займалися переробкою льону, конопель, а лляні рушники, домоткане полотно говорять про те, що наші односельчани займалися ткацтвом.

В нашому селі бережуть традиції народної вишивки. Вишивали і вишивають рушники, картини, серветки, скатерті. Вишивали спочатку на лляній тканині, потім на перкалі, батині. Техніка вишивання була різноманітною, але найбільше вишивали хрестом і гладдю.

Прикрашали вишивкою і одяг: чоловічі і жіночі сорочки, фартухи, святкові хустки. Перед вами зразки святкового одягу. Ці речі зберегли наші старожили як пам'ять про свої молоді роки, в яких вони виходили заміж, ходили до церкви, вдягали у великі народні свята.

Наприкінці ХІХ на поч. ХХ ст. основним взуттям наших односельчан були постолі.

У побуті наших односельчан переважав глиняний посуд, який використовували для варіння їжі, зберігання молочних продуктів, води. Це були горщики, глечики, глиняні миски. Вони були різноманітної форми: подовженої, круглої, напівкруглої. Для кожного члена сім'ї була дерев'яна ложка. В господарстві використовували плетені кошики та коробки.

У нашому музеї зберігаються різні документи, грошові знаки, які свідчать про те, що наші односельчани вижджають в інші країни.

Біляни не могли стояти осторонь воєнних подій. Близько 84 жителі пішли добровольцями на фронт. Населення подавало допомогу

партизанським загонам та з'єднанням, були учасниками руху Опору проти фашистських загарбників. У боротьбі з ворогом загинуло 31 житель, 78 чоловік нагороджено. Нині в центрі села стоїть пам'ятник загиблим воїнам – односельчанам в роки Великої Вітчизняної війни.

Перед вами ордени та медалі Лосінця Василя Івановича, який пройшов всю війну. Восени 1943 р, коли йому виповнилося 19 років, став партизаном окремого кінного партизанського загону ім. Будьонного під командуванням Яковлєва. У 1944 році пішов добровольцем на фронт. З боями пройшов усю Білорусію, Польщу, аж до німецького кордону. Під час форсування річки Нарви, був поранений, попав у госпіталь, а після госпіталю повернувся додому інвалідом II групи.

Наші односельчани були учасниками війни у Афганістані - це Вишневський Іван Станіславович, Шершень Іван Володимирович, Суровцев Микола Анатолійович, Гук Микола Васильович.

Як жили біляни у 60 – 80 –х роках розповідають наступні фотографії . Вони ходили до церкви, одружувалися, хлопців випроводжали до Армії, працювали, виїжджали на заробітки, народжували і виховували дітей.

Наші односельчани гордяться вихідцями з нашого села. Жданюком Яковом Івановичем (на жаль, уже покійним), який з 1992 по 1995 рік був головним редактором газети «Володимирецький вісник». Слід згадати Бобрика Олександра Онуфрійовича, який тричі обирався депутатом Володимирецької селищної ради. Після Помаранчевої революції очолював Володимирецьку райдержадміністрацію. Нині очолює відділ статистики Володимирецького району. Конюка Володимира Володимировича 1963 року народження, який закінчив Вищу школу КДБ і працював на посаді начальника служби безпеки у Володимирецькому районі. А також Лосінця Василя Степановича – заступника голови Володимирецької селищної ради. Полюхович Марію Ростиславівну – голову Приватбанку. Підвишеного Олега Андрійовича – начальника будівництва АЕС в Криму та ще багато інших.

Та найвища гордість села – це ті люди, які не залишають своєї маленької батьківщини, живуть тут, ростять своїх дітей і продовжують його історію, бережуть традиції.

Якщо є село – обов'язково буде школа

Перша початкова школа у нашому селі з'явилася за польських часів. Навчання велося лише польською мовою. Вчили дітей тільки польські вчителі, які дуже жорстоко відносилися до дітей. Їх били, обзивали і вимагали від дітей добрих знань. «Дуже мало дітей ходило до польської школи. Одні не хотіли ходити через те, що там били, а іншим не було як, тому що треба було працювати вдома». Такі спогади записані від жительки села Біле Блищик Галини Іларіонівни.

В радянські часи в селі Білому діяла семирічна школа, яка була відкрита у 50-х роках. Вона знаходилася у старому приміщенні колишньої попівської хати. Оскільки приміщення школи було невеликим, це три класні кімнати і учительська, навчання дітей проводилося на найманих квартирах в селянських хатах.

В 1956 році Зарічненським відділом освіти директором Біленської семирічної школи був направлений Пожарський Федір Іванович. Приїхав Федір Іванович у Біле з сім'єю: дружиною і двома дітьми. Дружина Пожарська Ніна Юхимівна була вчителькою української мови і літератури, Федір Іванович викладав математику.

З іменем Пожарського Федора Івановича починається нова сторінка у житті білян.

У 1957 році з ініціативи нового директора розпочалося будівництво нової школи. Сам Федір Іванович організовував заготовку і вивіз лісоматеріалів, керував роботою будівельників. Сам отримував гроші в банку для розрахунку за всі виконані роботи. Але не було без проблем. На нього поступили безпідставні скарги, що він частину грошей привласнював. Пожарського Ф. І. в 1962 році звільнили з посади директора школи і почали вести слідство, вивчати всі документи, які оформлялися при будівництві школи. Щоб Федір Іванович не впливав на

ведення слідства, його взяли під варту. Після вивчення всіх документів виявили, що всі кошти, які виділялися на будівництво Біленської школи були виплачені будівельникам і транспортникам, які доставляли матеріали для будівництва.

Суд визнав Пожарського Федора Івановича невинним і звільнив з-під варту.

Після цього Федір Іванович знову працював вчителем математики, а потім вихователем пришкільного інтернату. Він завжди користувався авторитетом серед учителів, учнів і жителів села.

У 1959 році у приміщенні нової школи була готова одна класна кімната, де 1 вересня діти уже навчалися.

Рік за роком школа добудовувалася. Директори змінювали один одного. Після Пожарського Федора Івановича директорами були:

Дорошкевич Мар'ян Володимирович

Малий Михайло Андрійович

Веремій Василь Андрійович

Шершень Олексій Семенович

Удод Олексій Максимович

Купчишин Борис Пилипович

У 1966 році школа стала середньою. Першим директором загальноосвітньої середньої школи був Малий Михайло Андрійович. Ви його бачите на фото в центрі з педагогічним колективом.

У 1968 році був перший випуск Біленської середньої школи. Перед вами фото з першими випускниками середньої школи.

На 1973 рік у Біленській середній школі працювали 24 вчителі і навчалися 431 учень.

Перед вами фотографії із життя школи 70 – 80 – х років. Учні були активними учасниками шкільних суботників, щороку допомагали радгоспові «Біленський» збирати урожай картоплі. В школі були активними учасниками художньої самодіяльності, охоче виступали на

сцені сільського клубу, організовували вечори відпочинку, вогники, займалися спортом, брали участь у військово - спортивній грі «Зірниця».

У 1976 році Директором Біленської середньої школи був призначений Гордійчук Микола Михайлович.

Мінялося лице школи. Зміцнювалася матеріально-технічна база, оновлювалися класи-кабінети. Гордійчук М.М. велику увагу приділяв спортивній роботі школи, фізичному розвитку школярів. Під його керівництвом було побудовано спортивний майданчик для школярів молодшого і старшого шкільного віку, тактичне поле, тир, зроблено футбольну і хокейну площадки. Учні школи в ті роки були призерами районних і обласних спортивних змагань, військово-спортивної гри «Зірниця». Славилася школа танцювальним колективом «Сонечко», який очолювала Гордійчук Галина Федорівна.

Під керівництвом Миколи Михайловича силами учнів і вчителів було побудовано навчальну майстерню.

Гордійчук Микола Михайлович був удостоєний звання відмінник народної освіти України. На посаді директора Біленської середньої школи Гордійчук Микола Михайлович пропрацював 14 років.

У 1990 році Микола Михайлович разом із сім'єю виїхав.

Директором Біленської середньої школи був призначений Жданюк Василь Іванович, який очолює школу по сьогоднішній день.

Гордістю школи є випускники, які закінчили школу із золотою і срібною медаллю. Більшість із них стали вчителями. Серед медалістів є інженери, екологи, економісти. Багато випускників нашої школи знайшли своє місце в різних сферах діяльності. Вони не забувають школи і час від часу зустрічаються з учителями, з своїми однокласниками в день зустрічі випускників школи».

МАТЕРІАЛИ, ЗІБРАНІ У ШКІЛЬНОМУ МУЗЕЇ

ВІТАЛЬНІ ЛИСТІВКИ

Вітальні листівки 60 – 70-х років

1

2

3

Ордени, передані до музею

Нагороди Лосінця Василя Івановича, передані до шкільного музею

ЖИТТЯ ШКОЛИ 70-80-ті роки

Учась учнів Білоуської школи з гри «Вривіть»

Ремонт школи «Вривіть»

Вручення грамоти учням Білоуської школи за участь у гри «Вривіть»

Стенд «Життя школи. 70 – 80 - ті роки»

Шкільна форма радянських часів. Вишиті рушники, подаровані школі випускниками.

Зразки посуду

Зразки предметів селянського побуту

Стенд «Село минуле»

СЕЛО БІЛЕ в 60-80-х роках

Школа с. Біле 1978р.

Школа с. Біле

Дом с. Біле

Школяри с. Біле 1978р.

Йдуть в святі

Наїм'ять про весілля

Служба в армії 1964р.

Дівчата с. Біле 1978р.

Служба в армії 1964р.

Бурий Петро, житель с. Біле працює на комбайні в полі 1967р.

Дівчата

Привітання Армії 1978р.

Стенд «Село Біле в 60 – 80-х роках»

Традиційний селянський святковий одяг

Зразки народної вишивки

Зразки грошових знаків

Проектна технологія під час проведення краєзнавчої роботи в школі

Цікавою формою краєзнавчої роботи є робота над проектами.

У процесі над ними учні оволодівають навичками самостійної роботи, зазначивши мету, формулюють проблему, завдання, продумують практичну та теоретичну значущість. Метод проектування сьогодні виходить на одне з перших місць у теорії та практиці освітньої діяльності, адже, як стверджував В. О. Сухомлинський «майстром педагогічної праці стає той , хто відчув себе дослідником». Ось чому цей метод важливий при організації краєзнавчої роботи. Проектування, яке передбачає усвідомлені, системні та радикальні знання та шляхи реалізації, окреслені на перспективу і конкретний план дій (у вигляді заходів річного плану залежно від тематики проекту) на навчальний рік.

Наприклад, проекти «Моє село», «Поліський трамвай», «Що край, то звичай», «Моя школа» та інші.

Проектуванню властиві загальні ознаки: орієнтація на майбутнє, активний вплив на соціальні процеси, конкретне роз'язання перспективних проблем, варіативність, мобільність. Результативним проект можна вважати тоді, коли виконання його сприятиме розв'язанню актуальної проблеми; коли його можна застосувати для масового використання, оскільки йому властиві новизна, оптимальність, гнучкість, цінність.

Етапи проектування:

I етап – теоретичний або підготовчий (пошуковий)

Задачі:

1. Попередня оцінка ситуації, стану певної частини навчально – виховного процесу.
2. Визначення об'єктів, які будуть аналізуватися.
3. Визначення необхідності проектування, проектування визначення задач.
4. Розробка плану проектної групи.

5. Формування проектної групи.
6. Розподіл праці в проектній групі.

II етап – аналітичний (передпроектний аналіз)

Задачі:

1. Аналіз стану об'єкта дослідження.
2. Розробка пропозицій з розвитку проекту.

III етап – практичний (розробка проектних рішень та програми дій з їх виконання)

Задачі:

1. Розробка пакету проектних рішень.
2. Документальне оформлення

IV етап – презентаційний

Підготовка й проведення презентації. Учні виступають з своїми повідомленнями. Представляють вибрані шляхи розв'язання проблеми, презентують результат своєї роботи.

V етап – контрольний

Аналіз результату виконання проекту й оцінка його якості.

Йде обговорення:

- які знання ви отримали;
- чому і що навчились;
- яких умінь і навичок вони набули;
- що вдалось найкраще;
- чим важливою була їхня діяльність для власної родини.

За терміном виконання проекти бувають:

- оперативні, розраховані на здійснення протягом кількох тижнів чи місяців;
- річні – розраховані на навчальний рік;
- перспективні – розраховані на кілька років (від 3 до 5 років);

Хоча у межах школи може реалізовуватися одразу кілька проектів, однак це спричиняє виникненню ситуації перевантаження діяльності учнів. Вони можуть входити окремими додатками до плану краєзнавчої роботи. Для прикладу учнівський проект «Село моє – моє рідне село».

Учніський проект:
«Село моє – моє рідне село»

Мета проекту: розширити знання учнів про історію свого рідного села: історію походження назви села Біле, історію школи, сторінки польських часів, воєнного часу, привернути увагу учнів до вивчення народних традицій та його

духовності, виховувати любов до родини, рідної землі, природи.

Завдання проекту:

- навчити учнів самостійному пошуку необхідної інформації з різних джерел;
- навчити учнів обмінюватися інформацією, підтримувати бесіду, сформувані вміння висловлювати свої аргументи з теми; висловлювати власну точку зору та обґрунтовувати її;
- навчити учнів працювати в парах, групах, індивідуально;
- розвивати почуття відповідальності за доручену справу;
- розвивати вміння оцінювати свою роботу і роботу своїх товаришів;
- вчити презентувати результати своєї роботи.

Термін проведення проекту: листопад – грудень

Учасники проекту: учні 5 класу

Керівник проекту: Блищик Галина Адамівна, керівник музею.

Очікувані результати:

- учні готують повідомлення з історії села Біле;

- збирають фотографії з даної теми;
- знають легенди ;
- роблять виставку народної вишивки;
- знають рецепти народної їжі, специфічної для села;
- за допомогою вчителя готують презентацію «Село моє – моє рідне село».

Етапи роботи над проектом:

I. Пошуковий

Здійснюється вибір теми, постановка мети і задач проекту, відбувається розподіл обов'язків між учнями, окреслюється кінцевий вигляд створюваного продукту.

Учні поділяються на пари. Кожна пара отримує завдання.

- Перша пара – вивчає легенди про походження назви села Біле.
- Друга пара – досліджує історію школи.
- Третя пара – зустрічається із старожилами села, від яких дізнається про життя наших односельчан за польських часів.
- Четверта пара – готує матеріал: «Наше село у роки війни» - «Історія однієї фотографії».
- П'ята пара – готує виставку «Народна вишивка» .
- Шоста пара – збирає рецепти народної їжі, яку готували і готують у селі Білому.
- Сьома пара - про відродження духовності .
- Восьма пара – готує матеріал з історії вузькоколійної залізниці, яка проходить у селі Білому.
- Дев'ята пара – про озеро у селі Білому.

II. Аналітичний

Аналіз наявної інформації, пошук інформаційних джерел, збір і вивчення інформації

- Учні вивчають легенди про походження села Біле ;
- читають спогади Ванди Василевської про село Біле у книзі

«Полум'я на болоті»;

- здійснюють походи до старожилів села Біле і записують спогади про польські часи;
- збирають рецепти народної їжі і записують;
- в засобах масової інформації, в Інтернеті шукають матеріал про історію залізниці;
- збирають легенди і інформацію про озеро Біле;
- відвідують шкільний музей «Історії села і школи», підбирають необхідний матеріал про воєнні часи і історію школи.

III. Практичний

Виконання запланованих технологічних операцій.

Ведеться робота з утілення в життя поставлених задач, яка потребує від усіх учасників найбільшої ретельності, відповідальності, узгодженості дій, а також значних зусиль від керівництва проекту з координації діяльності учасників проекту та постійного контролю над ходом і строками робіт, що виконуються.

IV. Презентаційний.

Підготовка й проведення презентації.

Учні виступають з своїми повідомленнями. Представляють вибрані шляхи розв'язання проблеми, презентують результат своєї роботи.

V. Контрольний

Аналіз результату виконання проекту й оцінка його якості.

Йде обговорення:

- які знання ви отримали;
- чому і що навчились;
- яких умінь і навичок вони набули;
- що вдалось найкраще;
- чим важливою була їхня діяльність для власної родини.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ

Учитель. Прочитайте ще раз тему нашого проекту.

- Які асоціації виникли у вас?

Відповіді учнів:

- рідний край, родина, сім'я, рідна хата, рідна школа, вчителі, озеро, звичаї, традиції, залізниця, білий пісок, рідна вулиця і т. д.

Всі ці слова є близькими для нас, тому що кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує місце, де народилася, де минуло її дитинство. То родинне вогнище, маленька батьківщина кожної людини, де живуть мама, тато, бабуся, брати і сестри.

Рідний край, рідна земля. Які прості і разом із тим прекрасні і святі для нас слова. Рідний край завжди починається з маминої колискової, батьківського дому, історії родини.

Дуже важливо для кожного учня нашої школи цікавитися і вивчати історію нашого рідного села, знати, які події відбувалися у житті наших односельчан, вивчати їхній побут, традиції. Це нашій з вами обов'язок.

Ось чому, мабуть, ми вибрали таку тему нашого проекту.

- Скажіть, яку мету ми ставили перед собою, працюючи над проектом.

Відповіді учнів:

- Дізнатися першу письмову згадку про село Біле?

- Скільки років нашому селу?
- Ознайомитися з легендами про село, які підтверджують назву села.
- Підготувати розповідь про воєнні часи.
- Дослідити історію школи.
- Дізнатися про традиції та звичаї наших односельчан.
- Знайти матеріал про історію залізниці, яка проходить у нашому селі.
- Підготувати матеріал про озеро.
- Про відродження духовності в нашому селі.

А зараз учні виступлять із своїми повідомленнями, своїми дослідженнями.

Виступи учнів

Учениця. Ми почнемо свій проект з легенд про походження назви нашого села Біле.

I. Історія походження назви с. Біле.

Легенди про походження назви села
Біле.

Легенда №1

Колись давно-давно на території нашого села була висока гора. Навколо був густий ліс. Недалеко від гори – озеро, яке біліло серед темного лісу.

Один пан вирішив заснувати тут село. На піщаних білих горбочках з'явилися перші хати. З часом їх стало більше. Виросло ціле село, яке назвали Білим.

Легенда № 2.

Колись дуже давно-давно жив в одному селі пан і була в нього донька незвичайної краси. Багато парубків сваталися до неї, але вона відмовляла, бо була закохана в сільського коваля. Цей юнак був дуже

бідний, тому батько дівчини не дозволяв їм зустрічатися. А хотів віддати доньку за старого невродливого, але багатого пана. Дівчина це знала, але нічого не могла вдіяти. Тоді вона супроти волі батька повінчалася з ковалем, і вони втекли. Довго вони блукали лісами і побачили невеликий хутір. Вони пішли туди, розповіли людям про своє горе. Ті пустили їх до себе. Зажили вони добре. Та недовгим було їхнє щастя. Батько довідався, де його дочка і вирушив з військом, щоб забрати доньку, а коваля вбити. Як побачила це красуня, відразу побігла до лісу, а там кругом були болота.

Вона втопилася. А на тому місці утворилося багато пухівки, яка розлетілася по всьому болоті.

Багато часу пройшло від того дня. Хутір розрісся і став селом. А так як кругом були болота із пухівкою білою, а із східної сторони була біла гора, то і село назвали Білим.

*Спогади Ванди Василевської, польської письменниці,
про село Біле, в якому вона побувала у 1937 році.*

На Волині побувала Ванда Василевська, збираючи матеріал про злиденне життя західноукраїнських селян за часів панування буржуазно-поміщицької Польщі до своєї потім широковідомої трилогії „Пісня над водами”. Вона пливла по річці Стир на човні, а причалюючи до берега, відвідала села, із жахом дивилася на страждання поневоленого народу, який жорстоко експлуатували польські і місцеві поміщики, слухала тужливі пісні про тяжку селянську долю.

Зібраний матеріал ліг в основу однієї з частин трилогії – книги „Полум’я на болоті”.

Ванда Василевська побувала в селі Білому. Потім записала: „Село Бяла лежало на піщаному пагорбі. Важко добитися на неродючих ґрунтах. Сохне кинуте у землю зерно, кволі миршаві виростають колоски. А потім ще град вибиває до пня те, чого не встигли зв’ялити пісний пісок, ґрунт, палюча спека, весняний приморозок. Село Бяла не збере цього року ні

хліба, ні картоплі. І піде село Бяла з торбами. У хатах лежать спухлі з голоду люди. Старі, діти, хворі. Решта пішла старцювати по сусідніх селах, так само знедолених, як і це село”.

Далі вона пише: „В озері, в річці, в тисячах заток, у сітці вод, яка оповила цей край, - сила-силенна риби. Незліченні багатства... І скрізь ліси, високі, шумливі, мов у казковій країні. А в селянських хатах нема палива, нема жердин для огорожі, нема колод на нову повітку. Селюк тільки рубає ліс і жене його в далекі країни”.

ВЧИТЕЛЬ. Ще з 16 століття починається польське панування на українських землях. Воно тривало аж до 1939 року. Як жилося нашим односельчанам за польських часів, послухаємо наступне повідомлення учнів.

II. Життя жителів села Біле за польських часів.

Учениця. Про життя наших селян за польських часів , ми записали такі спогади.

Наприкінці 19 - на початку 20 століття життя наших односельчан було важким . Вони займалися тяжкою землеробською працею. На піщаних пісних ґрунтах сіяли жито, коноплі і льон, розводили худобу, корів, вівців, по місцях, де росли дуби, пасли свині.

Основною їжею була картопля. Були роки, коли селяни жили впроголодь. Родюча земля була в руках тільки в заможних селян.

Сім'ї були великі. В одній сім'ї проживало дев'ять, десять, а то й дванадцять, тринадцять чоловік.

Ось що згадує жителька села Білого Дякова Тетяна Савівна:

«У 20 – х роках наше село належало польському панові, який жив у селі Перекаллі (нині Заріччянського району) . Всі селяни повинні були працювати на полі пана: жали серпом жито, копали картоплю, косили сіно.

Щотижня відбували чотири дні панщини, особливо в жнива. Платили грошовий податок.

Діти ходили до польської школи.

У нас в господарстві було шестеро корів, кінь, пара волів, поля було чимало, їсти хватало. В хаті жило 13 душ. Отже робочих рук було багато.

Але не всі сім'ї жили добре. В кого була своя земля, то й жив краще, а в кого не було, навіть ходили старцювати».

Жителька Савсюк Оксана Кіндратівна згадувала польські часи:

«Діти були малі, покидала самих і йшла на польське поле заробляти кусок хліба і косила, жала, била льон. А деколи і брала колиску на поле.

Не було що вдягнути. Самі робили гребені, щоб добре обдирати льон, а потім ткали собі одяг і полотно. Цю роботу виконували взимку».

Жителька села Біле Блищик Галина Іларіонівна згадує життя за польських часів:

«Життя було важким, поляки тримали наш народ під контролем. Ми не мали волі ні до чого. Без дозволу польських панів не можна було сіяти, косити траву худобі. А хто робив без дозволу – штрафували. Все було платне: земля, дрова, трава. Без квитка, за якого треба було заплатити гроші, не пускали в ліс збирати ягоди. З лісу дров не привезеш. Можна було тільки ламати руками. Отже, грубки і печі топили не дровами, а тонкими гілками. За землю платили податок. В селі була тільки польська школа. В школі були строгі порядки, учнів били. Вчили на польській мові.

Примушували платити податок на церкву».

ВЧИТЕЛЬ. Якщо існує село, обов'язково з'явиться школа. Коли з'явилася школа у селі Білому, розкажуть нам Дяденчук Олексій і Сильман Руслан.

III. Історія школи

Школа у селі Білому з'явилася у 50-х роках

Біленська семирічна школа знаходилася у старому приміщенні колишньої попівської хати. Оскільки приміщення школи було невеликим, це три класні кімнати і учительська, навчання дітей проводилося на найманих квартирах в селянських хатах.

В 1956 році Заріченським відділом освіти директором Біленської семирічної школи був направлений Пожарський Федір Іванович. (Див фото). Приїхав Федір Іванович у Біле з сім'єю: дружиною і двома дітьми. Дружина Пожарська Ніна Юхимівна була вчителькою української мови і літератури, Федір Іванович викладав математику.

У 1957 році з ініціативи директора Федора Івановича розпочалося будівництво нової школи. Сам Федір Іванович організовував заготовку і вивіз лісоматеріалів, керував роботою будівельників, які були з сіл Білого і Великих Телкович.

У 1956 році у приміщенні нової школи була уже готова одна класна кімната, де 1 вересня діти уже навчалися.

Рік за роком школа добудовувалась. Директори змінювали один одного. Після Пожарського Ф. І. директорами були:

- Дорошкевич Мар'ян Володимирович,
- Малий Михайло Андрійович,
- Сулима Володимир Савич,
- Веремій Василь Адамович,
- Шершень Олексій Семенович,
- Удод Олексій Максимович,
- Купчишин Борис Пилипович.

У 1966 році школа стала середньою. Першим директором загальноосвітньої середньої школи був Малий Михайло Андрійович.

У 1968 році був перший випуск Біленської середньої школи.

За директорування Купчишина Бориса Пилиповича було побудовано пришкільний інтернат.

У 1976 році директором Біленської середньої школи був призначений Гордійчук Микола Михайлович.

Під його керівництвом було побудовано спортивний майданчик для школярів молодшого шкільного віку, тактичне поле, тир, зроблено футбольну і хокейну площадки, силами вчителів і учнів було побудовано навчальну майстерню.

Микола Михайлович на посаді директора Біленської середньої школи пропрацював 14 років.

У 1990 році Гордійчук М. М. разом із сім'єю виїхав.

Директором Біленської середньої школи був призначений Жданюк Василь Іванович, який очолює школу по сьогоднішній день.

IV. Воєнні часи. «Історія однієї фотографії».

ВЧИТЕЛЬ. Війна. Вона не минула нашого села. 80 жителів села Білого пішли на фронт. Інші йшли в партизани, підпільні організації, щоб громити ворога. Не всі повернулися. На сьогоднішній день в селі уже не залишилося жодного свідка цієї жахливої війни, але залишилася пам'ять.

Ніхто не забутий – ніщо не забуто. Про історію однієї фотографії розкаже нам Сильман Вадим.

У роки війни багато наших односельчан пішли на фронт, у партизани, щоб громити ворога. Пішов воювати і мій прадідусь.

(Див фото).

Лосінець Василь Іванович народився 30 січня 1924 року в селі Білому. Батько Іван був секретарем сільської ради, мати Марфа – простою селянкою.

Дитинство Василя було тяжким, тому що дуже рано померла мама. Він змушений був пасти овечок, коней, свиней, щоб прогодувати себе і ще четверо братів.

Восени 1943 року коли Лосінцю Василю виповнилося 19 років, став партизаном окремого кінного партизанського загону ім.. Будьонного під командуванням Яковлєва. Спочатку воював у Брянських лісах, знищуючи

німецьких загарбників, підривав фашистські поїзди, зривав мости. Брав участь у визволенні міст Цумань, Деражне, Клевань.

В 1944 року Лосінець Василь Іванович добровольцем пішов на фронт. Його зарахували до 44-ої дивізії, 42-го полку, 2-го батальйону, 5-ої роти, 3-го зводу. Сержант Василь Іванович керував окремим відділенням в якому перебувало 12 чоловік.

З боями пройшов усю Білорусь, Польщу, аж до німецького кордону.

15 січня 1945 року повернувся додому інвалідом II групи.

Лосінець Василь Іванович був нагороджений орденом «Красная звезда», медалями: «За бойові заслуги», «За відвагу» та багатьма ювілейними медалями. За свої заслуги отримав 22 медалі.

Працював листоношею, а потім все життя залізничником. Одружився з Підвищеною Ніною Федорівною, з якою прожив 57 років. Народили і виховали шестеро дітей, діждали 15 внуків і 14 правнуків.

Лосінець Василь Іванович 20. 06. 2005 р. помер на 81-ому році життя.

V. Народна вишивка.

Учитель. Наші односельчани не уявляли свого життя без народної вишивки.

Народною вишивкою прикрашали одяг, кімнати. Її традиції зберігаються і в наш час. Лосінець Тетяна і Блищик Наталія підготували виставку. Давайте послухаємо їх.

(Учні демонструють виставку народної вишивки: вишитих рушників, серветок, картин, скатертей, наволочок та ін.)

VI. Народна їжа, яку готували і готують у селі Білому.

ВЧИТЕЛЬ. Пошуком народної їжі, яку готували і готують у селі Білому займалися Лосінець Тетяна, Козлюк Лариса та Дяков Назарій. Послухаємо записані рецепти.

1. «ВІВСЯНИЙ КИСІЛЬ»

Квашу готували з житнього чи гречаного борошна, до якого додавали солод та запарювали окропом. Кваша кисла в теплому місці, після чого її варили.

2. «ЛЕМІШКА»

Її варили з підсмаженого борошна, яке засипали в окріп та запікали в печі. Їли з молоком, мастили олією. Іноді лемішка заступала хліб.

3. «ЗАПІРКА»

Борошно розтирали з невеликою кількістю води до утворення маленьких кульок, які варили у воді. Або – замішували круте тісто, від

якого відщипували маленькі шматочки та варили їх у окропі. Заливали молоком або мастили олією.

4. «ЛОКШИНА»

Замішували тісто з пшеничного борошна на яйцях. Порізану тонкими довгими смужками локшину варили у воді або молоці.

5. «МОРКВА З МОЛОКОМ»

Потрібно закип'ятити молока, нарізати кубиками моркву, кинути у каструлю і варити 10-15 хвилин. В кінці посолити і підсолодити.

6. «КУТЯ З БОБОМ»

Замочити біб на годин 10. Закип'ятити води і кинути туди крупи куті з бобом. Варити до тих пір, доки не звариться. За смаком посолити. Насмажити сала і залити ним кутю з бобом.

7. «КАША ГАРБУЗОВА»

Вибрати спілий гарбуз, розрізати його, вибрати зернята, облупити шкірку гарбуза. Потім порізати на частини і покласти в каструлю. Коли гарбуз прокипить, вкинути крупи пшона і варити далі. Як буде готова каша, можна влити молока, або вкинути масла.

8. БОРЩ «КАПУСНЯК»

Налити в каструлю води, щоб закипіла. Потім кинути порізаній картоплі і почекати, щоб трохи покипіла, кинути м'яса, бажано з кісткою. Через кілька хвилин вкинути кислу капусту і нехай вариться. За 15 хвилин до готовності вкинути трохи пшона і варимо до готовності. Коли капуста готовий, зготувати засмажку: засмажити сало з цибулею і морквою, і влити у борщ. Капусняк готовий.

9. ДРІЖДЖЕВІ МЛИНЦІ» Півлітри кип'яченої теплої води, ложку цукру, трохи солі, вкинути 10 -15 грамів дріжджів і замісити негусте тісто і

поставити в тепле місце, щоб підійшло. Коли тісто підійде, викладаємо ложкою на гарячу сковородку, змащену олією, млинчики і смажимо.

VII. Відродження духовності.

ВЧИТЕЛЬ. Духовність людини – це, насамперед, її внутрішній світ, прагнення людини до самовдосконалення. Багато людей вважають, що духовність – це прагнення до віри, до Бога. Тому що, коли ми віримо в Бога, ходимо до церкви, ми стаємо добрішими, милосерднішими, щедрішими. Про історію церкви - святиню духовності підготували розповідь Ошурко Юлія та Кобець Алла.

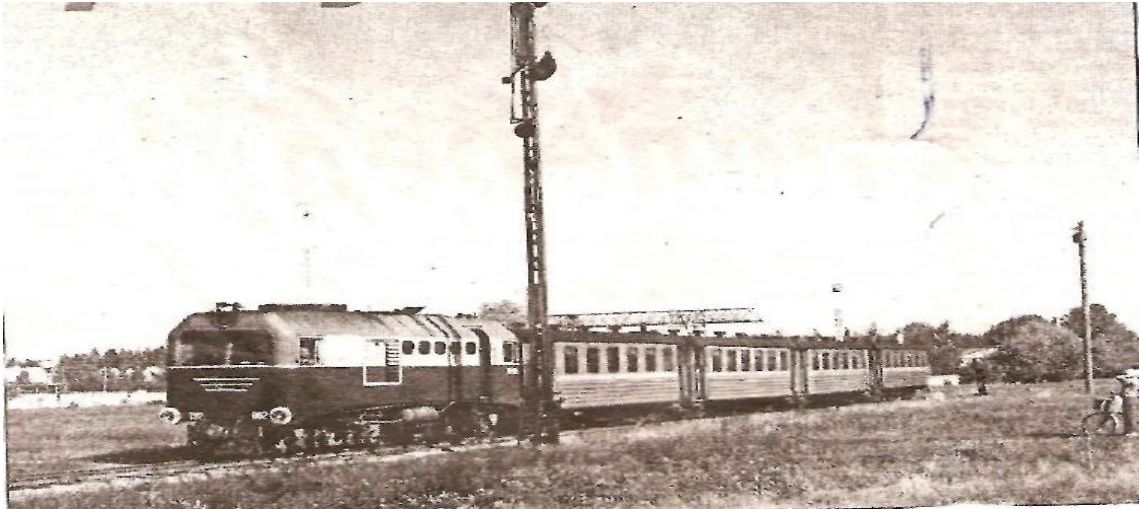

Виступ учнів. Колись у нашому селі була старовинна церква. Ніхто з старожилів не пам'ятає, в якому році вона була побудована. Церква була дерев'яною і зроблена без жодного цвяха. Це була єдина церква на всю округу. І до цього часу старі люди з сусідніх сіл Луко, Млинок, Борова з хвилюванням згадують і розповідають, як вони вінчалися в нашій церкві. На жаль у 1982 році радянська влада зруйнувала цю духовну цінність. Та у 2007 році розпочалося будівництво нової церкви на місці старої. Коли люди зібралися для того, щоб розчистити місце для фундаменту, то зрізали засохлу липку. І тоді всі почули запах ладану, який йшов від зрізаного дерева. Коли почалося будівництво нової церкви, липка пустила пагінці, з яких росте молода липа.

На даний час будівельники докривають дах. (Див фото)

Люди нашого села мріють про відкриття нової церкви – духовної святині.

VIII. Історія вузькоколійної залізниці, яка проходить у селі Білому.

Рухається поїздок по вузькоколійній залізниці

Мабуть, всі знають у Володимирецькому районі і не тільки у Володимирецькому, а й далеко за його межами та навіть і у Європі про славнозвісну вузькоколійну залізницю «Антонівка – Зарічне» протяжністю 106 кілометрів. Славнозвісна «кукушка», так її назвали поліщуки, і хоч раз нею їздили, присутня у світосприйнятті поліщуків від їх народження і до смерті, тому й видається чимось невід’ємним і буденним. Для жителів краю вузькоколійка має значення транспортної артерії, а чудом її називають ті, хто вперше сідає у маленькі вагончики на станції Антонівка і виходить із «поліського трамвая» аж через 106 кілометрів на станції Зарічне.

Ця залізниця проходить і через наше село Біле. В минулому для білян вона була чи не єдиним транспортом, щоб доїхати до району чи далі. Раніше жителі Білого, особливо, молодь кожний день зустрічали і проводжали «поїздок».

З часовим рухом «поїздка» були пов'язані різні події, які відбувалися у житті моїх односельчан: сніданок, обід і вечеря, початок і кінець весілля, проводжали в останню путь небіжчиків тощо.

Я вважаю, що сьогодні вузькоколійна залізниця – це діюча історична пам'ятка, частина нашої історії, живий монумент Полісся і його жителям. І якщо не стане залізниці – не стане цілого періоду нашої історії. А Полісся втратить частину своєї унікальності і самобутності. Вона є родзинкою нашого Полісся. Незважаючи на розбиті дороги і вічні болота, насолодитися красою нашої природи можна завдяки цієї залізниці.

Але коли ж вона з'явилася?

Датою будівництва вузькоколійки одні вважають 1886 рік, інші – 1905 рік. За переказами ініціаторами створення залізниці були місцеві купці. Основний вантаж, який транспортували по вузькоколійці впродовж її сторічної історії – ліс.

Нашою малою залізницею доставляли також дьоготь, смолу, вироби бондарів. У 20-30-ті роки минулого століття по ній возили спирт. Відомо, що житель Варшави пан Горда мав в селі Перекалля свою гуральню. Сировиною для виробництва спирту служила картопля. Готову продукцію в бочках відправляли по вузькоколійці на найближчу вузлову станцію, а звідти вже по звичайній дорозі – до Варшави.

У післявоєнні роки одним із основних користувачів вузькоколійки був овочесушильний завод в селі Островськ. Тут переробляли тисячі тонн картоплі. Сушений продукт вивозили на північ, а крохмаль ішов на експорт. По дорозі їздила й продукція нечисленних підприємств Зарічненщини.

Як відомо, вузькоколійок в кінці 19-го століття будувалося дуже багато. Тут, поблизу західних кордонів, вони мали особливе стратегічне значення.

У 1919—1939 рр. територію, по якій пролягає залізниця, окупувала Польща, на лінії працював польський пересувний склад. У 1941 - 44 рр.

вона була зруйнована війною і в списки першочергового відновлення не потрапила. Ремонтні роботи тут почалися десь у 1946 році. І знову перевозка лісу, що заготовлявся в районі Хіноч і Білого.

Пізніше по дорозі почали возити камінь, паливо. Почали ходити товарні, пасажирські і змішані потяги. У «хороші часи» ходило п'ять пар потягів вдень і дві – вночі. Зараз – один потяг, який складається з тепловоза Ту-2 і чотирьох вагонів ПВ 51.

В кінці 80-х – на початку 90-х років вузькоколійка ледве не отримала шанс на друге життя. Поблизу Кухітської Волі було відкрито родовище алмазів. Передбачалася його розробка, і до нього збиралися прокласти 71 кілометр лінії вузькоколійки від Антонівки до Тиховижа. Але ці плани не здійснилися.

В кінці минулого століття (у 1993-1995 роках) вантажопотоки на малій залізниці практично припинилися і постало питання про її існування. В управлінні Львівської залізниці вже давно хочуть від неї відмовитися через величезну збитковість. Залізницю поки що рятують місцева влада, громадські організації та ЗМІ, виступаючи за її збереження – в умовах відносно невисокого рівня автомобілізації і дефіциту якісних автодоріг вузькоколійка є суспільно значущим засобом пересування для жителів багатьох сіл Володимирецького і Зарічненського районів.

Щоб зберегти залізницю останні роки були присвячені розробці проекту «Поліський трамвай», який уже стартував у 2009 році.

Старенький міні-поїздок біжить крізь ліси і поля, болітця і пригірки з Антонівки в Зарічне та із Зарічного в Антонівку і возить своїх пасажирів казковими місцями. Така поїздка не схожа на звичайні туристичні тури. Вона до душі тим людям, які прагнуть довгоочікуваного спокою, насолоди свіжим повітрям, відновлення душевної розваги. Дорога проходить через неймовірні живописні куточки незайманої природи, навколо тягнуться нескінченні ліси, болотяні нетрі, іноді між ними трапляються блакитні плеса озер, сині нитки річок, села чи маленькі хутірці.

ІХ. Озеро Біле – прекрасний куточок природи.

ВЧИТЕЛЬ. Загадкове, чарівне озеро. Ніким ще не досліджене. Скільки воно таїть в собі загадок! Цікаву інформацію про озеро знайшли Шершень Наталія та Коцар Богдана.

Виступ учнів. Ми почнемо свій виступ із легенди про озеро.

Давно те діялось. Стояв невеликий хутір, обгороджений з усіх сторін валами, величезною огорожею. А в центрі поселення височіла церква з куполами. Жили люди щасливо, горя не знали, в церкву ходили, віруючими були. Та одного разу вночі, звідкіль не візьмись, почали вибиватись на верх струмки джерела. Вода біла з – під землі. Люди рятувати своє добро, але не встигли - всі пішли під воду. Зникли під водою і хутір, і церква.

Підтвердженням цієї легенди являються знахідки. Купаючись в озері, люди знаходять підсвічники, хрестики, навіть золоту ікону Божої Матері.

Сьогодні – це прекрасний куточок на Поліссі.

Яким би загадковим воно не було, воно для наших односельчан є рідною стихією і візитною карткою нашого села. Його простори сягають 80 га., глибина більш як 40 метрів. В озері багато риби: щука, лящ, линок, плитка, короп, окунь, йорж, раки та інша. Влітку і взимку тут можна

побачити рибалок. Озеро є базою відпочинку не тільки місцевих жителів, а й приїжджих із різних міст і містечок, які тут іноді зупиняються на ціле літо.

Вода в озері багата на гліцерин.

Тому є всі підстави для того, що озеро потрібно досконало вивчити і дослідити. І може в майбутньому хтось із нас займеться цією проблемою.

У 2001 році в зв'язку із загибеллю жителя с. Біле на дно спускалися водолази. Вони розповідали, що на дні озера тягнеться глиняна стіна на 10 метрів, є піщані печери, гранітні скелі, обмерзлі льодом, зустрічаються провалля, де виміряти глибину просто неможливо. Плаває багато риби, яка рівна в людський зріст.

Синіє в глибокому просторі небо над озером, а разом з ним водяне царство. Хвиля хвилю підганяє, наче шепче щось втаємничене. Що там, на озерному дні? Які загадки таїть собі ця водяна гладінь? Стоїмо і вдивляємося в неї. Може, нашепче очеретами якусь таємницю, може, вустами жовто-цвітних водоростей, а може, чайці розкаже.

Х. Підсумок проекту

ВЧИТЕЛЬ.

- Скажіть, які почуття ви відчували, коли готувалися до презентації проекту, коли виступали, слухали інших про своє село.

(Учні висловлюють свої думки)

- Шановні учні, я була б дуже рада, якби після сьогоднішнього проекту у вашому серці більше додалося любові до рідної мови, землі, до рідної домівки, до родини.

Я хочу закінчити такими словами:

Все, що рідне, хай нам буде

Найдорожче і святе.

Рідна віра, рідна мова,

Рідний край наш над усе.

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії

Шкільними програмами з історії України передбачено у 7 – 11 класах вивчення історії краю з найдавніших часів і до наших днів. Місцевий матеріал став невід’ємною частиною під час вивчення вітчизняної історії.

Історичне краєзнавство – це не самостійний предмет шкільного вивчення, а принцип навчання і виховання на місцевому матеріалі. Методист - історик А. І. Стражев справедливо стверджував, що без краєзнавчої роботи не можна поставити по-справжньому викладання історії. А відомий методист Н. Г. Дейрі небезпідставно вважає, що програмні питання, за якими вивчався не тільки матеріал підручника, але й дійсність, що безпосередньо оточує учнів, засвоюються значно міцніше.

Велике значення краєзнавчої роботи полягає у вихованні патріотизму.

Місцевий матеріал дуже важливий при встановленні зв’язку історичного минулого з сучасністю, у процесі пізнання проблем суспільних відносин, у розкритті понять про народ, про спосіб життя, у вивченні економіки, культури. Краєзнавство створює сприятливі умови для застосування у навчальній роботі різноманітних елементів пошуку й дослідження, широкого використання місцевих джерел.

Практика переконує в тому, що краєзнавча робота дає найбільший педагогічний ефект тоді, коли вчитель не обмежується передачею готових відомостей, а організовує учнів на самостійний пошук краєзнавчих знань, заохочуючи застосування ними цих знань під час курсу вітчизняної історії.

У шкільному краєзнавстві дуже важливе значення має взаємоз’язок теоретичної і практичної роботи учнів. Спочатку школярів необхідно

озброїти певними знаннями з історії краю, навчити їх елементарних умінь і навичок краєзнавчої роботи, тільки після цього можна приступати до виконання конкретних практичних задач.

Збір матеріалу з місцевої історії, його класифікація, обробка, систематизація й експонування в шкільному музеї ставлять на меті використання його на уроках та в позакласній роботі з учнями. Зібраний матеріал більше і краще можна використати, якщо він докладно й добре вивчений, методично оброблений. Тому використанню матеріалу завжди передує ретельна робота щодо його вивчення й виявлення всього цінного і необхідного у навчальному процесі.

Місцевий матеріал, з одного боку, - засіб активізації пізнавальної діяльності учнів і конкретизації загальноісторичних подій, а з іншого, - частина системи знань з вітчизняної історії. Практика засвідчує, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках не тільки не викликає перевантаження учнів, а, навпаки, значно полегшує засвоєння курсу історії, робить знання учнів більш міцними і глибокими.

Обсяг краєзнавчого матеріалу у навчальному процесі залежить від значення місцевих історичних пам'яток і подій в історії країни, від умов розвитку краю. Перш ніж використовувати краєзнавчий матеріал у навчальному процесі, необхідно визначити його місце, зв'язок і співвідношення із загальноісторичним матеріалом.

Залежно від змісту краєзнавчого матеріалу, його значення для історії країни і краю, мети уроку, краєзнавчий матеріал може бути вивчений до проходження теми, на початку вивчення, в середині та наприкінці. Використовувати матеріал можна по-різному: під час викладу вчителя, у повідомленні або доповіді учня, на лекції, бесіді, на екскурсії чи семінарському занятті, під час роботи з книгою, картою, музейним експонатом та ін.

Для успішного розв'язання навчальних завдань вчителю необхідно простежити з одного боку відображення в історії краю загальноісторичних

процесів, закономірностей, а крім того, внутрішні зв'язки між подіями та явищами місцевої історії.

Наприклад, вивчаючи темув 10 класі з історії України «Голодомор 1932 – 1933 рр», учні беруть участь у пошуковій та дослідницькій роботі, знаходять багато спогадів про ці страшні, трагічні для України роки, готують презентації, передивляються відео, готують доповіді та повідомлення. І обов'язково у своєму рідному селі знаходять свідків голодних років. Учні записали спогади і підготували невеличке повідомлення:

«Жителі Рівненщини, зокрема Володимирецького району, дякуючи Богу, не пережили такого страхіття. Хоча в нашому краї також в 30-ті роки окремі сім'ї голодували. Але це не тому, що голод був організований, а тому, що землі наші бідні не давали великого урожаю. Або тому що сім'ї були великими, а землі було мало, адже наш край тоді перебував під владою панівної Польщі.

Сьогодні на Володимиреччині живуть люди, які пережили справжній голод і які вижили, а потім їх доля закинула в наш край.

В нашому селі Білому живе жителька Дорошенко Євдокія Володимирівна, яка народилась у 1923 році в селі Білогорілка Лохвицького району Полтавської області. Коли почався голод, їй було 9 років і вона добре пам'ятає ці голодні роки. Євдокія Володимирівна згадує, що то були страшні часи. У 1932 році рік у них був урожайним: хліба вродили в колгоспі і в селянських господарствах. Але все забирали на податок. Ходила бригада активістів і вимітала все, що було. Забирали навіть кукурудзяні качани, які висіли в коморі на насіння. Батько закопав півмішка білої муки, щоб паску було з чого спекти, але як відкопали, то ніхто вже з неї не міг нічого спекти. Почорніла.

У сім'ї було нас п'ятеро, далі згадує Євдокія Володимирівна, батько, мати, я, сестра старша і брат старший від мене. Варили якусь

юшку. Батько рибу ловив. Хотілося хліба, а його не було. В усіх нас пухли ноги, але я ще якоь трималася.

У селі багато людей померло.

Дійшла б черга і до нашої сім'ї, якби не дядькова корова. В нього їх було дві. І одну хотіли забрати в колгосп. Обидві доїлися зимою. А наша не доїлася. Ото дядько поміняв уночі свою корову дійну на нашу недійну, яку й віддав у колгосп. Мати щоранку доїла корову і ділила молоко на п'ятьох. Якраз по стакану виходило. Оце молоко нас і рятувало від голодної смерті.

За селом була в кагатах колгоспна картопля. Територію було загороджено колючим проводом. Але весною ми, діти, вигребли прохід до кагатів і звідси носили гнилу картоплю, що відкинули, як перебирали.

Активісти (їх ще називали червоною мітлою) забирали все. Коли чули, що знову ходять селом, то мати витягала зі скрині нові хустки, обв'язувала мене і сестру, щоб заховати під блузкою і казала: «Йдіть, дітки, надвір гратися». Коли заходили до хати по зерно, (а його вже давно тут не було), то діставали зі скрині новий одяг: хустки, спідниці, блузки. І в неділю робили ярмарку-розпродаж. Самі у себе й купляли крадені в людей речі. Ото була влада, ото був закон і право!

Весною, коли набубнявіли бруньки на деревах, батько перевозив нас через річку, а там росли липи. І ми зривали бруньки з гілок липи. Вони були липкі і неприємні на дотик. З них мати смажила млинці, домішуючи до них відсів і молоко. І зараз пригадую, що то була за страва. Яюсь їх їли, а я не могла проковтнути. Мати сварила: «Їж, бо ж помреш». А там щавель появилася, лобода, кропива. Це було те, що рятувало від голодної смерті нас весною.

Думала часто, чи зможу я коли-небудь вдосталь наїстися».

Голод 1933р. – глибока рана в пам'яті цілого покоління. Проте історики тривалий час не могли говорити про цю трагедію. Спочатку

тому, що Сталін – один з її винуватців ужив усіх заходів, щоб до неї ставилися як до явища, якого не існувало.

Великий голод 1932-1933 років в Україні забрав життя від 7 до 10 мільйонів невинних людей. І про це ми повинні пам'ятати . 75 років тому ми пережили Катастрофу, яка могла зупинити життя всього народу. Голодомор приніс не лише страждання і смерть. Він посіяв страх серед людей. Тільки правда про трагедію Українського народу і чиста пам'ять про усіх полеглих здатна звільнити нас від мороку минулого. Ми повинні в цей день об'єднатися у слові і молитві за Україну і поставити у кожному вікні свічку віри і надії. Тому що це знак нашої пам'яті, це святий вогник, який зігріє душі загиблих., це світло очищення задля нашого майбутнього. Тому що народ, який втратив пам'ять, нездатний до відродження.

Ми пам'ятаємо. І тому щороку віддаємо шану тим, хто став жертвою цієї трагедії.

Відкрийтесь, небеса!

Зійдіть на землю

Всі українські села й хутори,

Повстаньте всі, кому сказали:

- Вми!

Засяйте над планетою всі душі!

Зійдіть на води й суші,

Збудуйте пам'яті негаснучий собор!

І ще, при вивченні теми 5. «Розпад Радянського Союзу й проголошення незалежності України» в 11 класі розглядається питання Чорнобильської катастрофи та її наслідки. Учні обов'язково зустрічаються з учасником ліквідації Чорнобильської АЕС, який проживає у селі Білому з Шершнем Іваном Олександровичем. Учні записали його спогади: «Їх, 60 чоловік, привезли в Чорнобиль. Поселили в піонерському таборі біля села Кувшилівка, 30 кілометрів від АЕС. На другий день видали спецодяг, який міняли після кожної

зміни, тому що одяг був перенасичений радіацією. Робочий день починався з 8 годин ранку до 8 годин вечора. Був виділений участок для роботи, на якому вони повинні були поміняти труби, по яких від енергоблоків йшла вода, працювати було важко, тому що постійно потрібно було знаходитися напівлежачи і варити труби. Працювати дозволялося доти, поки не набирали 60 міллірентген/год. А набрати таку дозу в деяких місцях можна було і за 5 хвилин роботи.

Наступні фахти (а їх було чотири, кожна по 15 днів) були ще важчими. Тому що отримали завдання: зробити теплоізоляцію під трубами самого реактора, під яким знаходилося 1600 труб. Ліквідатори приклали максимум зусиль, щоб роботи виконати вчасно...»

Використання ІКТ у процесі краєзнавчої роботи.

Під інформаційно-комунікаційними технологіями навчання розуміють сукупність методів, форм і засобів навчання, які базуються на використанні сучасних комп'ютерних засобів і спрямованих на ефективне досягнення поставлених цілей навчання в даній предметній області.

Краєзнавство має дуже широкі можливості для навчання з використанням ІКТ.

Поєднуючи в собі позитивне багатьох традиційних інформаційних технологій, комп'ютерні технології дозволяють істотно оптимізувати процес навчання. Він може стати більш цікавим, емоційно насиченим, динамічним і наочним; комп'ютерна технологія також здатна індивідуалізувати і диференціювати навчальний процес; реалізувати його творчий характер, організувати гнучке управління навчальною діяльністю, інтенсифікувати і активізувати навчання.

Освіта дітей завжди починається з ознайомлення з найближчим навколишнім світом і людьми, які живуть поряд. Саме цю роль виконує краєзнавство.

У школі краєзнавчу роботу проводять самі діти. Роль вчителя полягає в організації і керівництві нею. Форми і зміст роботи залежить від вікових особливостей учнів, їх загального кругозору, рівня знань та вмінь. Загалом, комп'ютерні технології дають можливість на якісно новому рівні вивчати різні сторінки історії. Вони надають інформацію в зручній для учнів формі – у вигляді графіків, таблиць, діаграм, екранних картинок, а також для статичної оцінки історичних фактів і проведення порівняння різних об'єктів за якимось параметром.

Загальновідомо, що вивчення рідного краю у школі вимагає нових методичних підходів до навчання учнів, оскільки використання лише традиційних методів навчання, як показує шкільна практика, сьогодні вже не може бути достатньо ефективним. Потрібно навчати дітей із врахуванням індивідуальних можливостей і запитів школярів.

Найважливішим завданням сучасності вважаю реалізацію особистісно орієнтованого підходу до навчання учнів, коли учень із об'єкта педагогічного впливу стає суб'єктом творчої діяльності, що значною мірою впливає на досягнення ним більш високого рівня знань і вмінь, розвитку в школярів пізнавальної самостійності та інтересу до вивчення рідного краю.

Поглибленню знань, умінь і навичок учнів, розвитку їх здібностей і пізнавальної активності, вихованню любові до Батьківщини намагаюся досягти через дослідження рідного краю. На основі своїх досліджень учні створюють мультимедійні презентації. При цьому задіюють унікальні особливості Інтернету, порівнюючи події України, Рівненщини та свого рідного села, здійснюють віртуальні подорожі по Україні, Рівненщині, наприклад, «Сім чудес України, «Сім чудес Рівненщини» і визначають, які б пам'ятки, місця нашого села належали б до семи чудес села Білого.

Інформація, яка збирається по вивченню рідного краю, зберігається на електронних носіях. В наших планах створити свій сайт, де б ми могли розміщувати красномовчу інформацію з вивчення історії свого рідного села. Щоб ця інформація була достовірною, повною, зручною для користувачів. Наприклад, студенти, які навчаються у ВУЗах, вони завжди приходять до школи і просять матеріали по вивченню рідного краю. А так зайдуть на наш сайт і знайдуть все, що їм буде треба. Ми думаємо, що це буде у недалекому майбутньому.

(Додаток 1. Мультимедійні презентації, підготовлені учнями).

Список використаної літератури

1. Баханов К. О. Методичний посібник . Традиції та інновації у навчанні історії в школі. – К.: Генеза, 2001.
2. Баханов К. О. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005.
3. Войтенко В.О. Теорія і практика шкільного краєзнавства. - Ж. Краєзнавство , 2000 р.
4. Ганнусенко Н. І., Ляпін О. В., Мацейкін Т. І. Та ін. Шкільні музеї. – К., 1991.
5. Інструкція з обліку та збереження музейних фондів у музеях, які працюють на громадських засадах. – М., 1988.
6. Левикін К., Хербст В. Музеєзнавство.
7. Омельченко Ю. А. Шкільні музеї. – К.: Рад. Школа. 1981.
– М. 1988.
8. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Інформаційний збірник Міністерства освіти та науки України. – 2006. - № 18.
9. Пометун.О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005.
10. 3. Рудницька Н. Ю. Використання вчителями краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі: історико-педагогічний аспект / Н.Ю.

Рудницька [Електронний ресурс]. - Режим доступу до
дж.:<http://studentam.net.ua/content/view/7801/97/> .

11. П. Тронько. Краєзнавство на межі тисячоліть.- Ж. Краєзнавство,
№ 1, 2, 2000 р.